

בעלה, על מנת שאם ימות בעלה בחייה יזכה בהם הלוקח.

ולכאורה, אם הבעל כיוורש הוי, ואינו זוכה בנכסים עד שעת מיתה, הרי הלוקח קדם לו, ואף אם תמות האשה בחיי בעלה, לא ירשנה, אלא יזכה בהם הלוקח.

אבל, תקנו באושא, שאם מתה האשה בחיי בעלה, הבעל מוציא (197) את הנכסים מיד הלקוחות.

ומוכח, שהבעל נחשב כלוקח משעת הנישואין, ולא כיוורש. שאם לא כן, מדוע מוציא מיד הלקוחות? (198)

והא תנן, "אלו הן הנכסים שאין הורזין לבעליהם הראשונים ביובל: הבכורה והיורש את אשתו". ומוכח שהבעל כיוורש הוא (196).

שאם נחשיבנו כלוקח משעת הנישואין, היה עליו להחזיר את הקרקע ביובל, ככל מקח וממכר החוזר ביובל.

אמר ליה רבא, והשתא דשלה, מי ידעינן שהבעל כיוורש?

והרי אמר רבי יוסי ברבי חנינא, באושא התקינו: האשה שמכרה את נכסי המלוג שהכניסה לבעלה בשעת הנישואין על מנת שיאכל פירותיהם, ומכרתם האשה בחיי

הקרקע מחיים, רק על הפירות. ורק לאחר תקנת אושא התחדש שהבעל הוי לוקח כבר מחיים.

197. מלשון "מוציא", משמע, שהמכירה חלה, אלא שהבעל מוציא מיד הלקוחות. וצ"ב, הא אם מתה בחיי בעלה, לא חלה המכירה כלל? ועיין ברא"ש (כתובות נ א) שלשון "מוציא", לאו דוקא. ובר"ן (שם) כתב, דמוציא מהזכות שהיתה ללוקח אילו הבעל היה מת קודם לכן. אמנם הריטב"א (לעיל נ א) כתב, שמדובר במקרה שהבעל הסתלק מפירות הנכסים מחיים, ובכהאי גוונא מכירתה קיימת לפירות עד מותה. ואז הבעל אוכל פירות. ומבואר, שתקנת אושא קיימת אף במקום שאין הבעל אוכל פירות. ועיין בקצות החושן (קג ט) שהביא שיטת רש"י, שבמקום שאין הבעל אוכל פירות לא תקנו תקנת אושא. וע"ע באבני מילואים (צ יא).

198. צריך באור, שהרי לכאורה היה מקום לתרץ, דלעולם בעל כיוורש הוא, אלא דהוי יורש כבר משעת הנישואין, ולכן מוציא מיד הלקוחות?

196. לכאורה אין להוכיח משם אלא לאחר מיתת אשתו, אך שמא בחייה הוי כלוקח? ומתרץ הרשב"ם, שאם היה לוקח משעה שנישאת, אפילו לאחר מיתה לא נפקא מכלל מקח וממכר, ותחזור ביובל.

ובתוספות הקשו, שהרי מחיים אינו לוקח אלא לענין הפירות, ולא לענין הגוף, ואם כן, מדוע לאחר מותה לא ירש את הגוף? וכתבו, שאכן הראיה היא רק לאחר מחיתה, אך כיון שרבין לא חילק בין מחיים לאחר מיתה, וחזינן דלאחר מיתה הוי כלוקח, ודאי אף מחיים לוקח הוא.

ובשיטה מקובצת כתב: לא מסתבר שלא אלמוהו חכמים כח הבעל מחיים מלאחר מיתה שיוורש מהתורה. וכיון שלאחר מיתה אינו אלא יורש, אף מחיים לא הוי אלא יורש בעלמא.

וליישב קושיית התוספות על הרשב"ם, עיין ש"ך (קג כ), שהוכיח שאם הבעל כלוקח, הוי לוקח למפרע על הגוף כבר משעת נישואין. ועיין שם. ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי (קפד), מבאר, דהתוספות סבירא להו שכאן מדובר קודם שידענו מתקנת אושא, ואז ודאי שאינו לוקח על

ואם כן קשה, מדוע גבי ירושה נחשב כיוורש, ואילו לענין מכירת הנכסים נחשב כלוקח?

אלא אמר רב אשי, בעל, יש מקומות ששויהו [עשאוהו] **רבנן כיוורש, ויש מקומות ששויהו רבנן כלוקח, והיכא דטבא ליה עבדו ליה** [תקנו לו באופן שיטיב עמו].

ולכן, **גבי יובל, שויהו רבנן** [הניחוהו כדינו⁽¹⁹⁹⁾], [להיות] **כיוורש, משום פסידא דידיה**, שאם היה לוקח, היה עליו להחזיר ביובל.

אך **גבי דברי רבי יוסי ברבי חנינא, בדין אשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה, שויהו רבנן כלוקח, ומוציא מיד הלקוחות, משום פסידא דידיה**.

אבל, **גבי דרבין, שאלמנה ניזונית מהנכסים**

אף לאחר מות בתה, **משום פסידא דאלמנה שויהו רבנן** [הניחוהו כדינו, להיות] **כיוורש**.
(200)

ומקשה הגמרא: **והא גבי דרבי יוסי ברבי חנינא, דאיכא פסידא ללקוחות, ובכל זאת שויהו רבנן כלוקח, ומדוע חששו יותר לפסידא דאלמנה?**

ומתרצת הגמרא: **התם, באשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה, לא חששו לפסידא דלקוחות, משום דאינהו אפסידו אנפשיהו, כיון דאיכא בעל, לא איבעי להו למיזבן מאיתתא דיתבא תותי גברא**. [לא היה להם לקנות מאשה היושבת תחת בעלה].

אך באלמנה, חששו לפסידא דידיה, ותקנו לה שתאכל פירות מנכסי בעלה.

הדרן עלך יש נוחלין

וע"ע בקובץ שיעורים (תעג).
199. תוספות, ועיין מהרש"א ובשיטה מקובצת בשם הר"י מיגאש.
200. ואף על פי שהבעל מפסיד, מכל מקום מאחר שקדם תנאי מזונותיה לנישואין, לא טוב לנו להפסידה בידים. רשב"ם.

ומבארים הראשונים (הרא"ש והר"י מיגאש), דירושה לא שייכת מחיים, אלא לענין קנין הפירות בלבד, אבל בגוף הנכסים ודאי שאינו זוכה עד שעת מיתה. מה שאין כן אי הוי כלוקח, הרי יש לו זכות ושעבוד בנכסים כבר משעת הנישואין, ולכן מוציא מיד הלקוחות.

פרק מי שמת

הקדמה

מדין תורה, אדם שמת, והניח בנים ובנות, הרי הבנים יורשים את כל הנכסים, ואין לבנות חלק בנכסי אביהם. אבל, אחד מתנאי הכתובה שמתחייב אדם לאשתו בעת נישואיה, הוא, שהאב מתחייב לדאוג לצרכי בנותיו עד שיבגרו [י"ב שנה וששה חדשים], או עד זמן נשואיהן.

התחייבות זו כוללת מזונות, מלבושין ושאר צרכי נשואין.

לכן, כאשר הבנים יורשים את נכסי אביהם, הם צריכים לזון את הבנות, כפי שהתחייב האב, לפי שנכסי האב משועבדים לצורך מזונות הבנות.

במה דברים אמורים, כאשר האב השאיר נכסים מרובים, שיש בהם מספיק כדי לזון הן את הבנים, והן את הבנות. אבל אם השאיר אחריו רק נכסים מועטים, שאין מספיק בנכסים אלו כדי לזון את הבנים ואת הבנות [עד שהבנות יבגרו, או לפי מאן דאמר אחד בגמרא, אין מספיק בנכסים בכדי לזון את שניהם י"ב חדש], במקרה זה תקנו חכמים שהבנות יזונו מנכסי האב, ואילו הבנים ישאלו על הפתחים.

בתקנה זו כלולים שני דברים: א. הבנות נזונות מהנכסים, ולא הבנים. ב. הנכסים יהיו בחזקת הבנות ולא הבנים, כדי שהבנים לא ישתמשו בנכסים לעצמם.

ואכן הרא"ש מוסיף, שאם בי"ד רואים, אפילו בנכסין מרובים, שהבנים מכלים את ממון הירושה, שלא כפי דרך העולם, הרי הם מוציאים את הממון מחזקת הבנים.

מתניתין:

מי שמת, והשאיר אחריו נכסים, והניח בנים, היורשים את נכסי האב, **ובנות**, שיש להם שעבוד על הנכסים עבור מזונותיהן עד שיבגרו או עד שינשאו, הרי **בזמן שהנכסים מרובים**, שיש בהם מספיק עבור מזון הבנים והבנות [ונחלקו בגמרא בהגדרת נכסים מרובים, האם יש בנכסים די הצורך במזונות עד בגרות הבנות, או שיש מזונות לשניהם במשך י"ב חודש]⁽¹⁾ —

הבנים ירשו, והנכסים בחזקתם, **והבנות יזונו על ידי הבנים**.

אבל, אם הוריש לבניו רק נכסים מועטים,

1. מלשון המשנה "הבנים ירשו והבנות יזונו", משמע שהבנים יורשים את כל הנכסים, אף על פי שיש לבנות שעבוד עליהם עבור מזונותיהן. ואף בנכסים מועטים, מעיקר הדין הבנים יכולים לזון מהם, אף שעל ידי כך יחסר למזון הבנות.

ומבואר בשעורי ר' שמואל (של"ז), שחיוב המזונות חל ומתחדש כל יום. אמנם סיבת החיוב היא בשעת הנשואין, אבל זמן הפרעון, עדיין לא הגיע, ולכן מעחקר הדין הנכסים הם בחזקת היורשים, ולא בחזקת הבנות.

אמר רבן גמליאל: (4) רואה אני את דברי אדמון!

דברי אדמון נראים לי יותר, ולכן אני סבור שהלכה כמותו.

גמרא:

שנינו במשנה שיש הבדל בין נכסים מרובים למועטים.

ודנה הגמרא: **וכמה מרובים**, איזה כמות של נכסים צריך כדי להחשיבם למרובים?

אמר רב יהודה אמר רב: כדי שיוזנו מהן מהנכסים, אלו הבנים, ואלו הבנות שנים עשר חדש. (5)

שאינ מספיק בנכסים עבור (2) מזונות לבנים ולבנות –

הבנות יזונו, (3) הן מקבלות את הנכסים בשביל מזונותיהן, והנכסים יהיו כעת בחזקתן. ותקנו זאת חכמים, כדי שהבנים לא יוכלו להפקיע מהם את הנכסים.

והבנים ישאלו על הפתחים. מאחר שהפקיעו מהם את הנכסים והעבירו אותם לחזקת הבנות.

אדמון אומר: וכי בשביל שאני זכר הפסדתי?!

דהיינו, אדמון חולק על רבנן, וסובר שהיות ולזכר יש עדיפות על הבת, שהרי מן התורה הוא היורש את נכסי האב, ולא הבת, הרי לא מסתבר להעדיף את הבנות על הבנים.

הבנות מקבלות גם צרכי נשואין.

4. תוס' מדייק מזה שרבן גמליאל אומר "רואה אני את דברי אדמון" שהלכה כאדמון. אבל ר"ח פוסק כרבנן, כיון שמכל הסוגיא שדנים בבה נכסים מועטים משמע כרבנן. כי לפי אדמון, אין כלל תקנת "נכסים מועטים".

ובשעורי ר' שמואל מחדש, שאף לאדמון יש תקנה של נכסים מועטים, ורק נחלקו בגדר התקנה. שלרבנן, רק הבנות נזונות ולא הבנים. ואילו אדמון סובר שלא תקנו לבנות במקום שהזכר מפסיד. ולכן, אף בנכסין מועטים, שניהם נזונים בשוה. והתקנה היתה שאין לבנים זכות להוציא את הנכסים כרצונם כמו בנכסים מרובים.

5. צריך להבין, מדוע אם יש מזונות ל"ב חודש זה נחשב למרובים? והרי מגיע להן מזונות עד שיבגרו. ותיירך הגר"ש רוזובסקי, כיון שתקנה זו

2. בריטב"א מבואר, שהנכסים בחזקת הבנות כדי שהבנים לא יוציאום. אך הרמב"ן כתב שמעמידין את הנכסים ביד ב"ד או ביד אפוטרופוס שבי"ד ממנים, והם מוציאים להם דמי מזונות.

3. ברשב"ם מבואר, שבצרכי הבנות לוקחים בחשבון את המזונות ואת פרנסת הנשואין. אך התוס' חולקים, היות שבלשון המשנה משמע שהנדון הוא רק על המזונות, דהיינו אכילה ושתיה, ולא צרכים אחרים.

והרש"ש מוסיף, שהתוס' חולקים רק על פרנסת נשואין, אבל המלבושים נכסים בחשבון, אע"פ שבלשון מזונות בדרך כלל הכוונה היא רק לאכילה ושתיה.

וכן כתב הנמו"י. והרשב"א מוסיף, שאף הרשב"ם מודה לתוס' שפרנסת נשואין לא נחשבת כהוצאה לעשות את הנכסים למועטים, וכל דבריו הם רק בנכסים מרובים, ששם אכן

והוסיף רב יהודה, ואמר: **כי אמריתא קמיה דשמואל**, כאשר באתי לפני שמואל ללמוד ממנו תורה אחר פטירת רב, ואמרת לוי מה שאמר רב לגבי נכסים מרובים, **אמר לי**, השיב לי שמואל: **זו דברי רבן גמליאל בר רבי**, הסובר שצריך נכסים למזונות של י"ב חדש. **אבל חכמים אומרים**, חולקים וסוברים, **כדי שיוזנו אלו הבנים ואלו הבנות עד שיבגרו**. עד שיגיעו הבנות לבגרות. כיון שעד הזמן הזה האב התחייב לזונן בתנאי כתובה.

איתמר נמי, יש ראייה שאף רבי יוחנן סובר שהשעור הוא עד בגרות הבנות:

כי אתא רבין, כאשר בא רבין מבבל לארץ ישראל, **אמר בשם רבי יוחנן, ואמרי לה**, ויש שאמרו **שאמר זאת רבין בשם רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: כל שיוזנו**, אם יש בנכסים כדי שיוזנו **אלו ואלו עד שיבגרו**, הרי הן נכסים מרובים. **פחות מכאן**, אם אין בנכסים לזון את הבנים והבנות עד הזמן הזה, הרי אלו נכסים מועטים, והנכסים בחזקת הבנות.

ומדברי המשנה אפשר לדייק, שאם אין בנכסים שיעור של מרובים הכל הולך לבנות.

ועל כך תמהה הגמרא: **ואי ליכא לאלו ואלו עד שיבגרו**, שקלי להו **הבנות** לוקחות הבנות **לכולהו**, את כל הנכסים?! והרי ודאי לא מסתבר! שהרי לא מגיע להם יותר מי"ב חדש או יותר מזמן בגרותן, וכאן יוצא שיקבלו מזונות מעבר לזמנים האלו.

אלא, אמר רבא, אכן אין כוונת המשנה שהבנות יקבלו את הכל.

אלא, מוציאין להן עבור מזונות, לבנות עד שיבגרו. והשאר, מה שנשאר עודף בנכסים, הוא **לבנים**. ישאר לבנים מדין ירושה.

ואמרת הגמרא: **פשיטא**, מסתבר לומר בפשטות, כי אם היו נכסים **מרובין, ונתמעטו**, אם בשעת מיתת האב היו הנכסים מרובים, אבל לאחר מכן התייקרו המזונות, או שהתקלקלו הנכסים, וכעת אין בשוויים כדי לזון את הבנים והבנות, **כבר זכו בהן יורשים**. כיון שהזמן הקובע הוא זמן מיתת האב, ואז הם היו מרובין, ולכן הם זוכים בנכסים, ויוזנו הבנים והבנות ביחד⁽⁶⁾.

אבל **מועטין ונתרבו**, אם בשעת מיתת האב היו הנכסים מועטים ונתרבו, שהוזלו המזונות או שהתייקרו הנכסים, **(7) מאי? מי יזכה בשבח הנכסים? האם ברשות יורשין קיימי**, שהנכסים הם עדיין ברשות היתומים,

לבנים יהיה מזונות ולא לבנות. וזה לא מסתבר שהבנים עדיפים על הבנות. ולכן השט"מ חולק, וסובר שיוזנו ביחד.

7. ברשב"ם מוזכר רק אופן אחד שהוזלו המזונות ולא מזכיר שהתייקרו הנכסים. אבל הריטב"א מביא את שתי האפשרויות. ועיין ברע"א שעמד על דברי הרשב"ם.

באה לעקור ירושה דאורייתא, לכן, אם יש מזון לי"ב חודש לא רצו לעקור את דין ירושת הבנים, אף על פי שלבנות מגיע יותר.

6. על פי השט"מ אבל ברשב"ם מדוייק שיחלקו את הנכסים באופן יחסי, דהיינו, שאם כשהיו מרובים לבנות מגיע שליש מהנכסים כך יהיו כשיתמעטו, ונמצא שאם חלק הבנות יגמר,